

De wijk nemen

Diaconaat in de Rotterdamse Tarwewijk

Herman van Well doet verslag van zijn onderzoek naar sociaal-maatschappelijke verbondenheid en betrokkenheid van jonge christelijke geloofsgemeenschappen van diverse etnische en culturele signatuur met de mensen in en voor de Rotterdamse Tarwewijk.

Diaconaal onderzoek

Op een namiddag tijdens een weekeinde in augustus, halverwege de jaren negentig, lopen mijn zoon en ik door Rotterdam-Zuid. Samen maken we een tocht naar mijn *roots*. Jaren ben ik niet meer in die omgeving geweest. Herinneringen komen op, maar blijken niet altijd te kloppen. Als kind beleefde ik de huizen groter, de straten breder en de afstanden verder dan de werkelijkheid nu.

Ik merk dat de volkswijk is ‘verkleurd’ en verpauperd, verrommeld en vervuild. Ik ben op Eerste Kerstdag 1940 gedoopt in het kerkgebouw van de Gereformeerde Gemeente. Vanwege de achteruitgang van de buurt heeft zij de wijk genomen naar elders. De Victory Outreach-kerk is juist daar gekomen.

Toch ben ik verbaasd en geërgerd als wethouder Schrijer van deelgemeente Charlois in 2005 de Tarwewijk (en speciaal de Millinxbuurt) ‘het

afvalputje van Nederland’ noemt. In dat jaar ga ik met pensioen. Ik vraag me af of kerken nog wel wat doen in deze wijk. En zo ja, wat dan wel? En welke betekenis heeft dit voor de betrokkenen? Ik besluit dat te gaan onderzoeken.

Mijn vraag is: zijn er sociaal-maatschappelijke en diaconale handelingen van geloofsgemeenschappen vruchtbaar voor de Tarwewijk? Zo ja, welke? Wat is hun betekenis voor de mensen die deze activiteiten beleven (actief of passief)?

Waar?

In de Tarwewijk natuurlijk. Zes jaar na de opmerking van Schrijer zijn de cijfers voor deze wijk, ondanks de aandacht en inzet van veel instanties, nog steeds niet rooskleurig (rotterdam.buurtmonitor.nl). ▷

Tarwewijk 2011

inwoners	11.937
allochtonen	76 %
illegalen	3.000
lage inkomens	68 %
aantal werkzame personen	1.976
geen baan	12 %
veiligheidsindex	zeer onveilig
bijstandsuitkering	17 %
cohesie	erg zwak

Wat?

De relevantie van mijn onderzoek wordt versterkt doordat in het jaarverslag 2001 van deelgemeente Charlois de vernietigende zin staat: ‘Er staan zes kerken in de Tarwewijk, maar geen van hen is van maatschappelijke relevantie voor de wijk.’

Doelstelling

1. Het onderzoek brengt drie jonge, multiculturele en multi-etnische geloofsgemeenschappen in kaart van verschillende protestantse tradities.
2. Het beschrijft de (diaconale) activiteiten, die deze hebben ontwikkeld in hun lokale context, de Rotterdamse Tarwewijk, voor en met de bewoners daarvan en de wederzijdse beïnvloeding.
3. Het geeft aandacht aan de betekenis van de gevolgen van deze werkzaamheden voor (de bewoners van) de wijk en de betrokken vrijwilligers.
4. Het analyseert, evalueert en reflecteert op de verzamelde gegevens.

Hoe?

Dit praktisch-theologisch onderzoek is kwalitatief van karakter. Het is daarom participierend: ik ben aanwezig bij erediensten, vergaderingen, gesprekken enz. Daarvan maak ik memo’s, die mede dienen als onderzoeksmateriaal.

De ‘geschiedenis’ van de jonge gemeenten en hun diaconale activiteiten reconstrueer ik uit diverse bronnen: interviews, documenten, publicaties, studies. Datzelfde geldt voor de visie op diverse aangelegen zaken.

Ik maak vooral gebruik van de visie van Nancy Ammerman c.s. in *Studying Congregations* (1998). Het verzamelen van informatie en de verschillende manieren om naar die informatie te kijken staan centraal. Ammerman beschrijft een gemeente vanuit vier perspectieven, die ze *frames* noemt:

- Ecologisch frame: de gemeente in relatie tot haar context in plaats en tijd. Waar komen we vandaan en hoe is onze omgeving?
- Proces-frame: de dynamiek van ‘onze manier van doen en laten’. Welke dingen doen wij en hoe doen we die? Bij dit perspectief komt ook het leiderschap aan de orde.
- Cultureel frame: het unieke profiel van de groep in rituelen, gewoonten, werkwijze. Wie zijn wij?
- Hulpbronnen-frame: mensen en middelen. Wie en wat staat ons ter beschikking?

Mijn onderzoek vraagt om meer, om een eigen insteek. De vorengenoemde perspectieven richten zich op de gemeente en zijn veelal intern gericht. Ik wil echter het diaconale

en sociaal-maatschappelijke perspectief centraal stellen. Daarbij kijk ik naar de inzet van de gemeente voor de wijk (bewoners) en is de blik extern gericht. Dit aspect krijgt geen aandacht bij Ammerman. Hoekendijk formuleert kernachtig: ‘Al het werk van die gekomen Mensenzoon, Jezus Christus, (...) wordt in een slotcommuniqué van acht letters samengevat: *diakonia*. En daarmee is dan meteen ook, in één enkel woord geconcentreerd, het levenspatroon aangeduid van allen die Jezus volgen’ (Hoekendijk 1964, 141). Dat roept de vraag op of het principieel kan en mag om de dimensie ‘dienst aan mens en samenleving’, dus de dienst van de liefde, en de daarbij behorende handelingsvelden buiten beschouwing te laten bij een systematische manier van kijken naar het leven van gemeenten en het gedisciplineerd bestuderen ervan (Hendriks 2008, 54-65). Ik voeg daarom als perspectief toe:

- Diaconaal frame: de sociale en maatschappelijke inzet voor en met de wijk(bewoners). Op wie richten wij ons?

In dit artikel geef ik een summier samenvatting van de resultaten van de eerste twee doelstellingen. Ik spits dat toe op het diaconale frame: de activiteiten van de drie onderzochte gemeenten in de Tarwewijk. Voor dit themanummer vat ik vervolgens samen wat ik heb gevonden op het terrein van liturgie en preek. Ik besluit met enige evaluerende opmerkingen.

De kerken

Welke diaconale mogelijkheden hebben de drie onderzochte kerken ontdekt om relevant te zijn in de Tarwewijk?

International Christian Fellowship (ICF)

De Christelijke Gereformeerde Kerk van Rotterdam Charlois bestaat in 1999 uit 28 leden en staat op het punt opgeheven te worden. Een interkerkelijk comité houdt Engelstalige diensten. Als dit werk groeit, sluit men zich aan bij deze kerk. In 2002 zijn er gemiddeld 120 bezoekers. In vijf jaar tijd verdubbelt dat aantal tot 250; dat zijn asielzoekers, immigranten, (zaken) mensen van buiten, buitenlandse studenten en jonge Nederlandse gezinnen met kinderen. De immigranten hebben ruim dertig nationaliteiten. Betrokkenheid bij en inzet voor deze groep, vooral de asielzoekers, van de kant van de kerk is groot. Meer dan de helft van de leden zit dan op of onder het bijstandsniveau. Er zijn verschillende grotere etnische groepen.

‘Die mededeling (over zes niet-relevante kerken) deed ons pijn. Blijkbaar zijn de kerken er in de laatste decennia niet in geslaagd hun geloof handen en voeten te geven in praktische betrokkenheid op de samenleving. Zes kerken die niet maatschappelijk relevant zijn ... Dat is triest en het gegeven vormde een ‘*major motive*’ voor onze diepgaande bezinning’ (Dingemanse & Perteira de Araujo 2004, 3).

Om voor de mensen in die wijk diaconaal wel iets te betekenen richt de ICF, na gedegen onderzoek, in 2004 de stichting House of Hope op en vindt zo de weg naar de buurt. House of Hope is een professionele vrijwilligersorganisatie die zich bezighoudt met sociale en maatschappelijke activiteiten voor de bewoners van de Tarwewijk. Mensen die een achterstand hebben op sociaal-maatschappelijk terrein en

die de reguliere dienstverlening en voorzieningen onvoldoende weten te vinden, krijgen hulp en begeleiding. House of Hope doet dat met hoofd, hart en handen. De organisatie kent geen actieve geloofsverkondigende activiteiten, maar werkt wel nadrukkelijk vanuit een christelijke identiteit.

De werkwijze is relationeel, mensen worden thuis opgezocht. Kernwoorden voor de organisatie zijn: vinden en verbinden. Als vrijwilligersorganisatie heeft House of Hope de mogelijkheid om meer tijd aan cliënten te besteden, omdat voor de meeste inzet geen salaris wordt betaald. In 2012 verrichten de 175 vrijwilligers 74 procent van het aantal werkuren. Naast leden van de ICF en andere kerkelijk betrokkenen zijn ook buurtbewoners en ex-clieënten als vrijwilliger werkzaam. Via het maatschappelijk spreekuur zijn dat jaar 308 cliënten geholpen. Voor 86 procent van deze nieuwe cliëntengroep was House of Hope het eerste hulpverleningsloket. Hiermee wordt zichtbaar dat ze een unieke doelgroep aan zich weet te binden. Het bezoekwerk komt tot 416 huisbezoeken. De voedselbank voorziet 208 huishoudens wekelijks van een voedselpakket, terwijl er daarnaast nog 60 gezinnen tijdelijk geholpen zijn met een noodpakket.

Thugz Church (Thugz)

In 2001 begint Youth for Christ het project The Mall. Youth for Christ staat in de evangelicale traditie. Doel van het project is het bereiken van de jeugd met het evangelie, in het bijzonder allochtone jeugd, die vaak sociale handicaps heeft waardoor integratie wordt belemmerd. Het werk groeit snel. In 2006 zijn er twaalf betaalde

krachten, vijf diaconale jaarvrijwilligers, zeven stagiaires en vijftig vrijwilligers. Honderden, voornamelijk allochtone jongeren worden bereikt.

Uit dit werk ontstaat in 2005 een geloofsgemeenschap. In de begintijd komen er vijftien tot twintig Antilliaanse jongeren uit de Millinxbuurt. Later nemen ze ook vrienden en familieleden mee en zijn er tussen de vijftig en tachtig mensen. Velen van hen komen uit de straatcultuur en zitten in de criminaliteit. Van de mannen heeft bijna honderd procent een strafblad. De mensen krijgen thuis of in de gevangenis bezoek. Ook anderszins worden mensen ondersteund. In de visie van de gemeente past de strijd tegen onrecht in de samenleving, te beginnen bij de eigen doelgroep en de eigen buurt. Strijd tegen armoede, racisme en geweld is nodig. 'Ook denken wij aan het onrecht dat door Nederlanders gedaan is in naam van God en vaderland gedurende de periode van de slavernij en kolonialisme' (TCI 2007, 18).

De kerk is in de ogen van voorganger Daniel de Wolf geen gebouw, maar een familie van mensen die samen God wil ontmoeten. Ook de jongeren in de gevangenis horen daarbij. Thugz werkt daarom via het 'belong-believe-behave'-model. Uitgangspunt daarvan is dat mensen bij een groep willen horen waar ze zich thuis voelen. Na enige tijd merken ze dat de overtuigingen van de groep relevant en authentiek zijn. Dan gaan ze die overtuigingen ook geloven en zich ten slotte daarnaar gedragen. Belonging staat bij Thugz nadrukkelijk en blijvend voorop.

Door renovatie van de buurt in de dan

Victory Outreach, kerkdienst voor verslaafden, dak- en thuislozen, 2012

volgende jaren wijzigt de samenstelling van de bevolking sterk. De kerk krijgt nu meer jonge Antilliaanse vrouwen als lid en de criminele bezoekersgroep wordt kleiner. De mensen die komen hebben wel affiniteit met de straatcultuur en/of een partner die daar in zit, maar zijn zelf positief bezig met studie, werk, etc. Zij herkennen zich minder in de naam Thugz Church (boevenkerk/kerk voor tuig) en kiezen voor de naam Church4All. Sommigen van hen zitten nu in het leiderschapsteam. Belangrijk instrument is de Straatbijbel. Tienduizenden jongeren in Nederland communiceren onderling op een manier die

voor volwassenen moeilijk te volgen is, via straattaal. Drie bijbelboeken zijn in die taal geschreven door Daniel de Wolf.

Victory Outreach (Victory)

Victory Outreach is een in Amerika in 1967 door ex-verslaafden Sonny en Julie Arguinzoni gestichte, internationale kerk, geroepen tot en werkend onder de meest gekwetsten van de wereld, zoals prostituees en verslaafden. De kerk staat in de pinkstertraditie. Victory wil 'familie' zijn en de daarbij behorende waarden uitdragen. De kerk ziet verslaafden als mensen met door God gegeven mogelijkheden tot

groei en leiderschap, daar richt zij zich op en biedt mensen mogelijkheden dat te leren. Vrijwilligerswerk krijgt een religieuze lading doordat gesproken wordt van 'bediening'.

Victory werkt via haar zogenaamde 'Homes': woon- en leefgemeenschappen voor de doelgroep van benedeleden, drugsverslaafden, prostituees, daklozen. De combinatie kerk en rehabilitatiecentrum ('Home') is kenmerkend voor Victory. 'Home' en de kerk kunnen en mogen niet gescheiden worden: het is een huwelijk, een *ministry*, door God samengevoegd (Arguizoni 2000, 107).

In Rotterdam is de kerk in 1995 gesticht door Jerry en Xannelou Mendeszoon, beiden ex-verslaafden. De circa driehonderd leden komen uit ruim dertig nationaliteiten. De focus van de gemeente ligt meer op de binnenstad en andere plekken waar verslaafden zich ophouden dan op de Tarwewijk. De Rotterdamse 'Homes' bieden vanuit de christelijke identiteit een thuis aan mensen die verlangen naar een nieuw en zinvol begin. 'Het gaat er niet alleen om te zeggen dat Jezus je kan helpen, maar ook om een huis te bieden waar de betrokkenen dat kunnen ervaren en waar ze dat kunnen leren.'

In 2015 hebben 90 mannen en 8 vrouwen zich aangemeld voor behandeling. Daarvan zijn 86 mannen en 7 vrouwen opgenomen voor kortere of langere tijd. De gewoonten van jarenlange verslaving vervangen door een nieuw leven vraagt veel tijd. Naast professionele hulpverleners bestaat de leiding van de 'Homes' uit ervaringsdeskundigen. De doelgroep wordt actief gezocht op straat. Voor vijfhonderd personen van de doelgroep organiseert de kerk met Kerst en Pasen in haar kerkgebouw diners.

Liturgie en preek

Wat kenmerkt de samenkomsten van de onderzochte gemeenten?

Family/gemeenschap

In de drie gemeenten heerst een warme manier van omgaan met elkaar. Begroeten gebeurt door een kus, een knuffel, een hand, een gebaar. Mensen praten met elkaar, kinderen roepen. Altijd een kakofonie van geluid, geen stilte, tegelijk warmte, meeleven, betrokkenheid. Na afloop van de dienst eindigt het contact niet, want koffie en samen eten horen ook bij de samenkomst. Je gaat een dag naar de kerk, niet een uur naar een kerkdienst. De kerkdienst is een onderdeel van een totale zondag met de gemeente in en rond het kerkgebouw. De dienst zelf duurt bij de ICF anderhalf uur, bij Thugz drie kwartier en bij Victory ruim twee uur. Bij ICF zijn er gemiddeld 200 bezoekers, bij Thugz 25 en bij Victory 250.

Worship

a. Bij de ICF zijn *praise and worship* belangrijk. Het zijn elementen die in een kerkverband van gereformeerde origine over het algemeen minder aandacht krijgen dan de verkondiging. Elke dienst begint hiermee en dit onderdeel duurt minstens een half uur. De voorganger is daarbij in de zaal aanwezig. Tijdens de *worship* staan de meeste mensen en uiten hun gevoelens vaak fysiek met opgeheven handen. Doordat er zoveel culturen aanwezig zijn, is er ook de rijke veelkleurigheid van een multiculturele *worship*. Zo is er met regelmaat een bijdrage van een etnische groep die de *worship* en de dienst verzorgt, een uitbundige

sterk ritmische Afrikaanse *worship*, een Koerdische met dans, een verrassend Arabisch of Chinees lied.

- b. Thugz geeft aan lofprijzing en aanbidding beperkte aandacht.
- c. De voorganger bij Victory loopt tevoren door de kerk en begroet de mensen. Deelnemen aan de *praise and worship* is bij Victory uitermate fysiek. Er wordt bij herhaling geapplaudiseerd: voor God, voor iemand die jarig is, als instemming met een opmerking van de voorganger. De zang gaat vaak gepaard met ritmisch klappen, dansen, juichen, springen en ronddraaien. En herhaling, herhaling, soms zingt men een lied vijftien minuten lang achter elkaar door. God aanbid je ook met je lijf. 'Bij lofprijzing kunnen we springen, klappen, schreeuwen als uiting daarvan. Bij aanbidding moeten we buigen, liggen we op onze knieën, plat op het gezicht. Je bent zo laag, dat je niet kunt vallen.' Het volume van de muziek is keihard. Dat wordt heel erg geassocieerd met de beweging van de Heilige Geest, de gedachte dat een bepaalde toonsoort of een bepaald volume een soort doorbraak forceert.

Preek

Bij de prediking van elk van de drie gemeenten horen kernovertuigingen als: geborgen zijn in Christus, adoptie door de Vader, geleid worden door de Geest en vooral het gezag van de Bijbel.

a. Bij de ICF beluister ik, gedurende het veldwerk in de jaren van mijn onderzoek (2011-2012), tachtig preken. De preek duurt een half uur tot drie kwartier en wordt simultaan vertolkt. De meeste mensen blijven aandacht-

tig luisteren, sommigen maken aantekeningen.

De preekstijl in de ICF is op de man en vrouw af, niet dogmatisch, vooral praktisch van aard: leren hoe te leven als christen. Diverse voorgangers hebben natuurlijk verschillen in preekstijl. Uiteraard is de preek van de reguliere voorganger anders dan die van een Pakistaan, een Ghanees of een Koerd. Een preek is in de ICF vaak een betoog, mensen uit andere culturen worden eerder geraakt door verhalen. Regelmatig is daarom de hoofddienst afgestemd op een andere etnische groep dan de Nederlandse. Inhoudelijk liggen de accenten minder divers. Gereformeerde accenten als zonde en genade, verkiezing en verbond, bekering en heiliging komen aan de orde. Maar ook zaken als de gaven van de Geest en gebed om genezing en bevrijding. De evangelicale oproep tot geloof en bekering klinkt in bijna elke preek (vgl. Paas in Noort e.a. 2008, 150).

- b. De samenkomsten van Thugz beginnen om de maand, vervolgens om de veertien dagen, daarna elke week. Het gaat er niet altijd even geregeld aan toe bij Thugz. Het is 'een zootje'. De dienst begint te laat. De apparatuur doet het niet. Een jongen die de schriftlezing doet, fluistert: 'Ik ben wel erg stoned, is dat heel erg?' Bandeden schelden elkaar uit in niet mis te verstane straattaal. Iemand krijgt de slappe lach tijdens zijn getuigenis. Mensen vallen in slaap tijdens de preek van tien minuten. Mobieltjes gaan af. Bezoekers komen tien minuten voor het eind nog binnen. 'Maar we zijn een heilig zootje', zegt De Wolf (2009, 172v). ▷

Bij Thugz doen de jonge, deels criminele Antillianen intensief mee aan de dienst, die kort duurt. Preek, gebed, zegenbede en zingen zijn onderdelen. Voor de muziek is er een band. Filmfragmenten of eigengemaakte filmpjes, die aansluiten bij de preek, worden vertoond. De preek zelf is kort en eigenlijk een vertelling van een bijbels verhaal (De Wolf 2006, 125). Dit stramien gebruikt Thugz tot op heden. Diensten worden momenteel één keer per maand gehouden.

- c. Victory houdt, vanaf 2015, één dienst per zondag. Aansluitend zijn er samenkomsten voor toerusting en leren, discipelschap en kadertraining. Ik heb daar, in de jaren 2013-2015, ruim dertig preken beluisterd. Preken gebeurt op enthousiaste, emotievolle en vurige wijze. Dat uit zich in de manier van voordragen, die expressief is door zeer luid en in hoog tempo te spreken. De preek is minder een rustig betoog en meer een oproep, die spreekt van grote betrokkenheid en inzet. Passie, dynamiek en volume worden geassocieerd met de werking van de Geest in de preek. De authenticiteit van de voorganger komt regelmatig in beeld door kwetsbaar uit het eigen 'vorige' leven te 'citeren'. De preek duurt ongeveer drie kwartier. De voorganger wil veel zeggen en gaat steeds sneller spreken. Preken wordt vaak aangekondigd als delen. 'Wat ik met u wil delen ...'

De preek bestaat uit een aantal bijbelteksten rond een thema en is meer bijbelstudie dan exegese. Een groot aantal mensen heeft een (digitale) Bijbel bij zich en gebruikt die om

de vele teksten die genoemd worden mee te lezen. Kernbegrip in veel preken is 'hoop'. Dat is, dunkt me, uiterst relevant voor mensen die leven in of komen uit een vastgelopen en/of hopeloze situatie als verslaafde, crimineel of prostituee. Hoop betekent ook dat God voor mensen in die situatie een taak en roeping heeft. Een nieuw begin vindt plaats in een nieuwe setting: de Geest geeft zusters en broeders in de gemeente (de nieuwe familie) en gaven om de taak te verrichten. Een belangrijke plaats in de preek neemt daarom de praktijk van het leven in, dit maakt de preek concreet.

De voorganger probeert consequent de aanwezigen te betrekken bij zijn betoog door regelmatig een vraag te stellen of opmerking te maken. 'Are you with me?' 'Kijk naar je buur en zeg ...' 'Kom ik over?' 'En ieder zegge ...', waarop de gemeente reageert met: 'Amen.' De preek duurt drie kwartier en een tolk vertaalt gelijktijdig.

Integraal onderdeel van de preek is de afsluitende verplichte *altar call*: uitnodiging om Christus te ontvangen (Manual 2004, 54). De mensen staan op en lopen naar het podium, dat *altar* wordt genoemd. Publiekelijk belijdt men zo de noodzaak van vernieuwing door en vervulling met de Geest.

Diaconaat

- a. Binnen ICF zijn ook diverse illegaal in Nederland verblijvende mensen lid of betrokken. Er is grote inzet van de kant van de leiding en de leden voor deze 'illegale' mensen en hun problematiek. Als op 4 november 2006 een manifestatie in Den Haag wordt gehouden voor een generaal pardon, gaat een groot aantal leden van de ICF daarheen. Mensen die geen

Jaarverslag 2015 van House of Hope, de diaconale arm van International Christian Fellowship

verblijfsvergunning hebben worden op een bij hun status passende wijze geholpen. Bij het Generaal Pardon in 2008 krijgen veel leden een status, wat aandacht en applaus krijgt en tot dankgebed leidt in de diensten. Voor de migranten is er interne en externe financiële zorg en juridische ondersteuning bij asielprocedures, vaak via House of Hope.

- b. Op zondag, na de dienst, kunnen degenen die bijstand willen ontvangen of al krijgen zich melden bij de diakenen van de ICF. Zo nodig worden de net ingezamelde collectegelden

gebruikt om direct financiële steun te geven. c. Bij de ICF en Victory is er bij de uitgang van het gebouw brood voor wie dat wil meenemen. Een bekend woord van Jezus is: 'De mens leeft niet van brood alleen, maar van ieder woord dat klinkt uit de mond van God' (Matteüs 4:4). Dit citaat is in de geschiedenis vaak gebruikt om het geestelijke als belangrijker dan het materiële te kwalificeren. Bij deze kerken krijgt men gebakken brood en 'levensbrood'. Diaconaat in *optima forma*. ▷

Evaluerende opmerkingen

1. In de inleiding van dit nummer van *Handelingen* spreken de auteurs over 'de bewustwording van kerken die inzien dat zij hun bestaansrecht verliezen als zij niet meer relevant zijn voor de buurt en voor de mensen'. Mentaliteitsverandering kan door een preek plaatsvinden. Soms moet een preek echter door een externe 'profeet' worden gehouden om gehoord en verstaan te worden. De constatering van de deelgemeente dat de kerken in de Tarwewijk maatschappelijk niet relevant waren, is voor de ICF eyeopener geweest. Als gevolg daarvan is House of Hope gesticht. Kennelijk kan de kerk pas relevant worden voor de buurt, als eerst de buurt relevant wordt voor de kerk. De kerk dient naar de buurt te luisteren en voor haar te bidden om Gods Woord voor haar te verstaan. 'Wederkerigheid in relatie' reikt dan ver en diep.
2. Dit themanummer brengt de vraag naar voren hoe de verhouding tussen de verkondiging van Gods Woord en de diaconale dienst in deze tijd dient te zijn. Dit punt is kennelijk geen vraag van de onderzochte kerken. Dat werd me duidelijk toen Daniel de Wolf de opmerking maakte: 'Wij doen geen diaconaat, wij zijn diaconaat.' De behoefte en noodzaak van diaconale prediking leeft kennelijk vooral bij gevestigde kerken. Deze jonge kerken bestaan voor een belangrijk deel uit mensen die zelf ervaring hebben (gehad) met zorg en nood. Voor hen is de oproep tot diaconale presentie mogelijk minder relevant en nodig dan voor mensen die verder weg staan van de 'armen'.
3. De opmerking van de deelgemeente over de relevantie van kerken valt vanuit dit perspec-

tief te nuanceren. Er zijn in de Tarwewijk leden van deze kerken, die zowel gever als ontvanger van hulp en bijstand zijn. Het feit dat de kerken minder structureel tot actie komen buiten de eigen kerk, kan ook samenhangen met de sociale en maatschappelijke achterstand van de leden. Voor migranten(kerken) geldt dit in versterkte mate. Het begrip 'relevant' heeft voor de deelgemeente een andere betekenis dan voor een kerk. In mijn onderzoeksvraag gebruik ik 'vruchtbaar' als begrip. Dat geeft ook theologisch meer mogelijkheden.

4. In Handelingen 6 vertelt Lucas dat de weduwen van de Griekstaligen achtergesteld werden bij de Arameessprekenden. Zeven wijze mannen worden gekozen om deze kwestie uit de jonge kerk te helpen. Dit is vaak gezien als het begin van structureel, gemeentelijk diaconaat in de kerk en de instelling van het diakenambt. Wat daar ook van waar zij, want Thugz en Victory kennen niet de diaken als ambtsdrager, belangrijk dunkt me dat deze zeven allen voortkomen uit de Griekstaligen. De mensen die het probleem ervaren, zijn kennelijk ook het meest geëquipeerd om dit te veranderen. In Victory is deze benaderingswijze principieel gemaakt: negatieve ervaring kan positief worden tot de 'gave' van ervaringsdeskundige. De inzet van de mensen wordt bovendien godsdienstig gewaardeerd door hieraan het begrip 'bediening' te koppelen.
5. Bij alle drie kerken staat de gemeenschap aan het begin van de samenkomst, dan volgt de preek en bij ICF en Victory komt diaconaat op het eind bij de uitdeling van brood en geld. Bij alle drie komt de *family* bovendien

ook op het eind: samen koffie drinken en eten. Thugz werkt daarom via het '*belong-believe-behave*'-model, waarbij *belonging* nadrukkelijk en blijvend als eerste functioneert. ICF en Victory noemen dat model niet, maar hechten grote waarde aan de, ook voor buitenstaanders openstaande, gemeenschap.

6. 'Kunnen prediking en diaconie elkaar inspireren?' vragen de auteurs van de inleiding. 'De prediking en de bediening van de verzoe-ning, op zondagen en door de week' spelen daarbij een rol. Vraag is wat de doordeweekse preek betekent. Dat is vast geen preken voor eigen parochie. Gaat het dan om de daden van de leden? Welke waarde heeft een 'gedane' preek? Hoe is dan de verhouding woord en daad? 'Verkondig het evangelie, desnoods met woorden', schijnt Franciscus van Assisi ooit gezegd te hebben, maar kan het zonder? Berkhof verwoordt het zuiver als hij zegt: 'Het getuigenis zonder de *diakonia* blijft leeg; zoals de *diakonia* zonder het getuigenis stom blijft' (Berkhof 1990, 365). <

Literatuur

- Ammerman, N.T., Carroll, J.W., Dudley, C.S. & McKinney, W. (eds) (1998). *Studying Congregations. A new handbook*. Nashville: Abingdon Press.
- Arguinizoni, S. & J. (1999). *Schatten uit de duisternis*. Rotterdam: Victory Outreach Publications.
- Arguinizoni, S. (2000). *Vision for the outcast*. San Dimas, USA: Vision Multimedia.
- Berkhof, H. (1990, 6^e druk). *Christelijk geloof. Een inleiding tot de geloofsleer*. Nijkerk: Callenbach.
- Dingemans, A. & Pereira de Araujo, J. (2004). *Projectplan voor sociaal werk vanuit de kerk in de Tarwewijk*.
- Hendriks, J. (2008). *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*. Kampen: Kok.

- Hoekendijk, J.C. (1964). *De kerk binnenste buiten*. Amsterdam, 141
- House of Hope, *Jaarverslag 2012*.
- Noort, G., Paas, S. Roest, H. de, Stoppels, S. (2008). *Als een kerk opnieuw begint. Handboek voor missionaire gemeenschapsvorming*. Uitgever: Boekencentrum, Zoetermeer.
- Operational and policy manual. A procedure and policy manual of the Independent Religious Corporations* (2004). San Dimas, USA: Victory Outreach International (Rev: 6/20/2002).
- Wolf, D. de (2006; 2e druk 2007). *Jezus in de Millinix. Woorden én daden in een Rotterdamse achterstandswijk*. Kampen: Kok.
- Wolf, D. de (2007). *Thugz Church Identiteitsdocument (TCI)*.
- Wolf, D. de (2009). *De ontdekking van het Koninkrijk. Verslag van een persoonlijke zoektocht*. Vaassen: Medema.
- Wolf, D. de (2011; 8e druk 2012). *De Torrie van Mattheüs. Het evangelie van Matteüs in straattaal*. Amsterdam: Ark Media.

Herman (drs. H.H.) van Well is, tot zijn pensionering, bijna 25 jaar diaconaal consulent geweest in de Christelijke Gereformeerde Kerken. Hij werkt momenteel aan een promotieonderzoek waarin de relevantie van het diaconaat van drie jonge kerken in de Tarwewijk van Rotterdam centraal staat. hvanwell@xmsnet.nl